

NEKI PSIHOLOŠKI PRISTUPI BIBLIJSKIM TEKSTOVIMA

VLATKO BADURINA

Izlaganje sa znanstvenog skupa
Primljeno 2/94
UDK 22.01:159.9.016.6

Sažetak

Autor prikazuje dva oblika psihološkog pristupa biblijskim tekstovima te jednu od mogućih konkretizacija tih pokušaja. U prikazu "objektivnog" pristupa biblijskom tekstu ukratko se daje psihoanalitički pristup S. Freuda, dubinskopsihološko tumačenje C. G. Junga te pristup našeg suvremenika E. Drewermanna. Dok objektivni pristup nastoji ljudsko ponašanje u Svetom pismu objasniti u svjetlu psiholoških teorija, subjektivni pristup stavlja u središte promatranja psihičke procese što ih biblijski tekstovi izazivaju u aktivnim subjektima. U tome smislu govori se i o psihologiji obrade teksta. U trećem dijelu autor podsjeća na jedan od mogućih oblika konkretizacije psihološkog pristupa, opisujući nastanak i način izvođenja "bibliodrame".

U prenošenju i posredovanju poklada vjere Biblija zauzima središnje mjesto i zato je uvijek aktualno i potrebno pronalaziti nove načine kako se približiti tom središtu odnosno njegovu značenju za naše svakidašnje ponašanje. Ovdje želim ukratko izložiti neke psihološke pokušaje. Oni imaju cilj da približe Sveto pismo i njegov svijet današnjem čovjeku odnosno da pokažu kako se mogu pronalaziti uvijek nova i dublja značenja nadahnute riječi.

U članku ću pokušati približiti neke "objektivne" i "subjektivne" psihološke pristupe¹ te dati jednu konkretizaciju rečenoga na temelju bibliodrame.

"OBJEKTIVNI" PRISTUP TEKSTU

Objektivno se približiti Bibliji znači ljudsko ponašanje u Svetom pismu objasniti psihološki, u svjetlu psiholoških teorija. Predmet analize su sadržaji i akteri biblij-

skih tekstova. Tekstovi su povijesno nastale objektivizacije ranijih iskustava. Ta iskustva su u stanju izazvati nova iskustva.

Kratko ću prikazati najvažnije "objektivne" psihološke pristupe Svetom pismu.

Psihoanalitički pristup S. Freuda (1861-1939)

Psihoanalitičko tumačenje Svetog pisma prema Freudu² pretpostavlja da se ispod očekivanog, jasnog sadržaja nekog teksta nalaze latentni, skriveni sadržaji. Razliku između očevidnog sadržaja i latentnih misli Freud razvija u svom djelu "Die Traumdeutung".³ Prema njemu psihoanalitičko tu-

- 1 BUCHER, A. A., *Bibel-Psychologie, Psychologische Zugänge zu biblischen Texten*, Stuttgart 1992.
- 2 FREUD, S., *Studienausgabe (SA)*, hg. von A. Mitscherlich u.a., Frankfurt 1969. - SA I: *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse* 1969.
- 3 SA II: *Die Traumdeutung* 1972.

mačenje Svetog pisma treba biti analogno s tumačenjem snova. Prema Freudu, sveto-pisamski tekstovi i snovi srodni su jer su puni smisla, vrijedni i potrebni tumačenja, a bliski su i s obzirom na neophodnu tehniku tumačenja.⁴

Takva psihološka egzegeza nije se pokazala baš punovaljanom iako je Freud uvelike inspirirao psihološka istraživanja. On i njegovi učenici mnogima su pomogli u duševnim i tjelesnim patnjama. Taj pokušaj ima jasno povijesno značenje.

Dubinskopsihološko tumačenje C. G. Junga⁵ (1875-1961)

Spomenut ću samo glavne termine Jungova suočavanja s religioznim.

U središtu je individualizacija, koja je dovedena u vezu s religioznim. Nije li upravo ovo stavljanje individualizacije u središte, u vrijeme anonimnosti i krize identiteta, razlog fascinacije Jungovom psihologijom i njenom orijentacijom prema egzegezi?

Drugi Jungov središnji pojam jest pojam "arhetipa" koji je pronašao svoje mjesto ne samo u egzegezi nego i u teologiji.⁶ Arhetipovi su predodžbe koje se navodno pojavljuju u svim vremenima i u svim kulturama. Jungovo dubinskopsihološko tumačenje je aktualno, ali istodobno se pokazuje i problematičnim u teološkom i psihološkom smislu. Teološki se svetopisamski tekstovi često funkcionaliziraju u smislu psihoalegorije i služe potvrđivanju dotičnih psiholoških teorija. Psihološki su tumačenja problematična jer operiraju nepreciznim proturječnim konstruktima.⁷

Usprkos svemu psiholozi poput Halla i Lindzeyja su već sedamdesetih godina predviđali da će Jung "jednoga dana biti priznat kao duhovni i intelektualni vođa revolucionarnog pokreta koji tendira introvertiranosti, misticizmu, okultizmu i proširenju svijesti".⁸

Eugen Drewermann (1940-)

U posljednje vrijeme je bez sumnje najpoznatiji i najosporavaniji pobornik psihološkog tumačenja Svetog pisma E. Dre-

wermann, teolog iz Paderborna, kojemu je u međuvremenu oduzeto pravo učenja.⁹ Drewermann se je svim svojim temperamentom oborio na, kako je on zove, "bezbožnu povijesno-kritičku egzegezu", za koju kaže da je posve nedostatna za interpretaciju pojedinih tekstova. Prema njemu ona je čovjeka udaljila od Boga, jer može shvatiti "što je bilo, a ne što jest pred Bogom".¹⁰

Najviše mu se prigovara što miješa i neprecizno naizmjenice upotrebljava psihološke i egzegetske metode tumačenja tekstova.¹¹

Jedno je ipak sigurno. Zahvaljujući Drewermannu, mnogi su ljudi ponovno pronašli put prema Svetomu pismu.

"SUBJEKTIVNI" PRISTUP SVETOM PISMU¹²

Kod ovog pristupa u središtu psihološkog promatranja su psihički procesi što su ih u aktivnim subjektima, ovdje i sada, izazvali biblijski tekstovi.

U posljednje vrijeme su se unutar psihologije razvila novija polazišta istraživanja, koja se bave svakidašnjicom odnosno subjektivnim teorijama o čovjeku. Sadržaj tih teorija je zapažanje svijeta, definiranje svagdašnjih situacija i djelovanje.¹³

4 BUCHER, A. A., *Bybel-Psychologie*, Stuttgart 1992, str. 18.

JUNG, C. G., *Gesammelte Werke*, Zürich&Stuttgart 1958.

6 BAUMGARTNER, I., *Pastoralpsychologie. Einführung in die Praxis heilender Seelsorge*, Düsseldorf 1990; JUNG, C. G., *O religiji i kršćanstvu*, Đakovački Selci 1990.

7 BUCHER, A. A., *Bibelpsychologie*, Stuttgart 1992, str. 69.

8 HALL, C. S. & LINDZEY, G., *Theorien der Persönlichkeit*, Band I, 1978, str. 136.

9 DREWERMANN, E.: *Strukturen des Bösen*, Band I, II, III, Paderborn.

10 DREWERMANN, E., *Tiefenpsychologie und Exegese*, Band II, Freiburg, str. 760.

11 GÖRRES, A., KASPER, W., *Tiefenpsychologische Deutung des Glaubens?*, Freiburg 1988.

12 U ovom dijelu predavanja oslanjam se na knjigu BUCHER, A. A., *Bibelpsychologie*, Stuttgart 1992.

13 KELLY, G. A., *Die Psychologie der persönlichen Konstrukte*, Paderborn, 1986; FÜHR, R., *Plädoyer für alltägliches Forschen*, u: *Gestalttherapie*, Sonderheft Forschung 1992.

Subjektivne teorije otvaraju znanosti nova područja rada i postavljaju nova pitanja koja su se do sada previđala. Takva istraživanja relativiziraju striktno razlikovanje znanstvenika i laika, odnosno subjekta i objekta istraživanja. Svakoga se čovjeka uzima kao partnera i osobu ozbiljno, jer svatko se na svoj način suočava s povijesnom i kulturnom situacijom. To polazište može biti vrijedno i za teološku antropologiju. Ne podsjeća li nas ovo polazište na Rahnerove riječi: "Svatko je kao čovjek i kršćanin teolog. Teologija je u konačnici samo sveobuhvatno i vrhunsko nastojanje oko refleksivnog razumijevanja nas samih, onog što smo kao ljudi i kršćani. I zbog toga nema u teologiji jasne granice između stručnjaka i diletanta. Svatko je, u određenoj mjeri, pozvan biti teolog."¹⁴

Paradigma subjektivne teorije može se iz psihologije premjestiti u teologiju, pa onda i u egzegezu. Svaki kršćanin je pozvan tumačiti Sveto pismo. Nitko ne smije dopustiti da mu se tumačenja samo propisuju ili da ga se samo indoktrinira. Ako želimo da svetopisamske riječi postanu riječi života, mora se dati mjesta pitanjima kao što su: što znači ova Kristova riječ, ova perikopa, ovaj psalam u mojoj/našoj životnoj situaciji.¹⁵ Ponovno prema Rahneru: "Svoj vlastiti život mora se, sa svim svojim tamnim i svijetlim raznolikostima, unijeti u čitanje Svetog pisma."¹⁶

Time se ne želi tvrditi da je "subjektivno" tumačenje identično sa znanstvenim. I u znanstvenoteoretskoj diskusiji o psihologiji svagdašnjice razlikuju se svagdanje i znanstvene teorije. Svagdanje teorije su manje konzistentne, eksplicitne, manje opće, njihovi pojmovi su manje precizni. Obje teorije se međusobno podnose. Svagdanje teorije uglavnom nastaju u svakidašnjim životnim nevoljama od kojih je znanost često udaljena. Nešto slično se događa i s egzegezom. Oslobođajući potencijal Svetog pisma manje se otkriva u egzegetskim seminarima naših učilišta, a više tamo gdje potlačeni, prognani, poniženi i uvrijeđeni počinju, u kratkim stankama svoga zlostavljenog života, čitati i tumačiti Sveto pismo.¹⁷ Svagdanje teorije su ovisne o znan-

stvenim teorijama koje svojim informacijama prodiru u svagdašnje znanje. Tipičan je primjer dubinska psihologija čiji centralni pojmovi "potiskivanje", "podsvijest", "sublimacija" pripadaju već u svakidašnji rječnik.

U našem suočavanju sa Svetim pismom i njegovim tekstovima više ćemo se baviti time što biblijski sadržaji izazivaju u psihi živih ljudi, ovdje i sada, još više: kako čovjek rekonstruira biblijske tekstove i kako ih osnažuje značenjem. Estetika recepcije (poimanja) već dugo pokazuje da su tekstovi uvijek aktualizacije odnosno realizacije pomoću aktivnog subjekta.

Kako postati aktivan, jak subjekt, čisto je psihološko pitanje. Sada ga ostavljamo i prelazimo na psihologiju obrade teksta.

Psihologija obrade teksta¹⁸

Nastojanja oko psihologije obrade teksta pojačala su se tzv. "kognitivnim obratom" u psihologiji.¹⁹ Drugačije rečeno, radi se o napuštanju biheviorističke psihologije koja se ograničava samo na vanjsko čovjekovo ponašanje. Vrlo pojednostavljeno, ona polazi od pretpostavke da je čovjekovo ponašanje u biti samo reakcija na vanjski podražaj. Tako se je onda pomoću termina S-R(stimulus-response) interpretiralo učenje govora i prerade teksta. Tako shvaćenom ponašanju odgovara reaktivna, deterministička slika o čovjeku.

Spomenuo sam da se ovakva slika o čovjeku "kao reakciji na" sve više napušta. S druge strane, spomenuti kognitivni zaokret u psihologiji pokušava se probiti sa slikom o čovjeku prema kojoj čovjek u prvom redu agira, aktivno djeluje, a ne samo reagira na okolinu. Ovoj promjeni u psi-

14 Citirano prema BUCHER, A. A., *Bibelpsychologie*, Stuttgart 1992, str. 104.

15 EGGER, R. (Hg.), *Die Bibel lebt*, Zürich, 1986.

16 RAHNER, K.: *Praxis des Glaubens*, Freiburg 1982, str. 160.

17 BUCHER, A. A., *Bibelpsychologie*, Stuttgart 1992, str. 105.

18 Literatura prema: BUCHER, A. A., *Bibelpsychologie*, str. 106, bilješka 13.

19 NEISSER, U., *Kognitive Psychologie*, Stuttgart 1974.

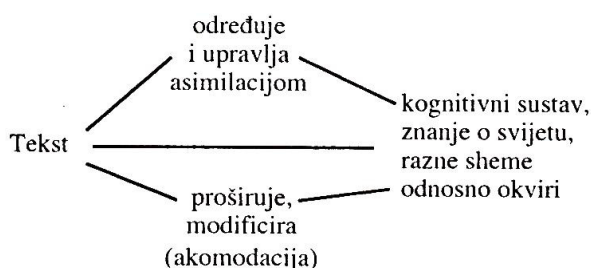
hologiji na poseban je način pridonio švicarski psiholog Jean Piaget (1896-1981) koji je pretpostavljao da djeca "samotvorno (samostalno) rekonstruiraju stvarnost".²⁰

Razumijevanje teksta ne sastoji se jednostavno u njegovu preslikavanju u kognitivni sustav primaoca. Razumijevanje teksta naprotiv je "konstrukcija kompleksne zgrade u glavi čitatelja".²¹

Stvaranje, oblikovanje značenja prigodom čitanja ovisi o "poznavanju svijeta" koje je čitatelj do tada stekao, o isprepletenosti struktura znanja koje se sastoje od jedinica značenja i jedinica smisla te relacija među njima. Radi se o strukturalnim tvorevinama kojima subjekt ne raspolaže od početka nego ih mora izgraditi u interakciji sa svijetom odnosno okolinom.

Da bi označio ove aktivnosti, Piaget unosi pojam "asimilacije" (uklapanje novih spoznaja u odgovarajuće grupe već formiranih spoznaja) i "akomodacije" (mijenjanje kognitivnih struktura, stvaranje novog pojma) tj. modificiranja, proširenja i diferenciranja kognitivnih struktura. Nove informacije se prema već postojećim strukturama znanja rekonstruiraju i prilagođavaju, a mogu se i mijenjati.

Na temelju rečenoga daje se načiniti sljedeća temeljna struktura procesa rada s tekstom sa stajališta kognitivne psihologije:

Piaget je svojom teorijom inspirirao mnoge razvojne psihologe koji su pokušali pratiti i obuhvatiti čovjekov razvoj ne samo na kognitivnom nego i na moralnom, religioznom i estetskom području, odnosno koji su željeli pratiti razvoj čovjekova duhovnog svijeta.²²

MOGUĆA KONKRETIZACIJA - BIBLIODRAMA

Od mnoštva mogućnosti kako konkretizirati svetopisamske tekstove odlučio sam se za bibliodramu koja može pomoći pronalaženju vlastita sadržaja i mjesta unutar nekog teksta.

Ovdje ću samo naznačiti kako je došlo do bibliodrame i opisati način rada. Sam rad ostavimo za manje grupe.

Kako je došlo do bibliodrame?

Naše nam iskustvo govori da je za osobno uvijek bilo mjesta u crkvenoj praksi, ali se ono nije uvijek dovoljno njevalo. Šezdesetih i sedamdesetih godina osjećaju se velike promjene u crkvenom životu. Sve više se naglašava potreba i sposobnost komuniciranja svih crkvenih djelatnika. Drugim riječima, možemo reći da se traži iskustvo, i to ne bilo kakvo, nego izvorno i istinsko. Bibliodrama je jedan od putova do ovakvog iskustva, do sebe. Bibliodrama nam omogućuje nov pristup snazi i energiji simboličkih slika i osoba. To će nam uspjeti ako se upustimo u biblijsku priču, ako se identificiramo s osobama, stvarima i tako preskočimo neugodni jaz između Svetog pisma i sadašnjice. Nije važno što doživljava ova ili ona osoba nego je odlučujuće što mene pokreće, uzbuđuje i koje se misli u meni bude, čime sam ja ispunjen prigodom suočenja s tekstom. Okvir biblijskog događaja jasno treba istaći boje vlastite biografije kao i vlastite društvene stvarnosti.²³

Kratko možemo reći da se u bibliodrami radi o dva težišta. S jedne je strane biblijska priča, zgoda i sve njene perspektive, a s

20 PIAGET, J., *Der Aufbau der Wirklichkeit beim Kinde*, Stuttgart 1975.

21 KINTSCH, W., *Uvels of processing Language material*, 1979, str. 219.

22 KOHLBERG, L., *Zur kognitiven Entwicklung des Kindes*, Frankfurt/M. 1974; OSER, F./GMÜNDER, P., *Der Mensch-Stufen seiner religiösen Entwicklung*, Güterslohe 1988; FOWLER, J. W., *Stages of faith*, San Francisco 1981.

23 KIEHN, A. (Hr.), *Bibliodrama*, Stuttgart 1987; ANDRIESEN, H./DERKSEN, N., *Lebendige Glaubensvermittlung im Bibliodrama*, Mainz 1989.

druge je identifikacija sudionika s osobom, ulogom.

Način rada²⁴

Upoznavanje s bibliodramom

Na početku valja reći da je bibliodrama veoma intenzivan način rada koji može pomoći boljem upoznavanju sebe i biblijske zgrade. Treba pokazati ciljeve: dublje naslućivanje i dublji uvid u naš vjernički stav. Ovaj način rada očituje ono što u nama živi.

Upoznavanje s načinom rada

Valja precizno opisati svaki korak, da sudionici budu spremni na sve ono što ih očekuje.

Čitanje biblijske priče

Nakon što su sudionici upoznati s ciljevima i načinom rada, biramo priču, zgodu na kojoj ćemo primjerom pokazati tijek radnog procesa.

Sabiranje uloga

Na ploči ili na papiru ispisuju se osobe, uloge koje se nalaze u priči.

Drugo čitanje

Drugo čitanje svakome pruža šansu da se i osjećajno još više približi događanju, da se svatko što bolje unese u priču te da pronikne koja bi mu uloga u sadašnjem trenutku najbolje odgovarala odnosno koja mu je najbliža. Za one koji se ne mogu odlučiti još ima vremena.

Inscenacija biblijske priče

Voditelj raspoređuje prostor za pojedine nositelje uloga.

Kome je uloga jasna ide na svoje mjesto, drugi oklijevaju i skanjuju se. Svakome treba dati vremena. Svatko treba u tišini pronalaziti svoju pravu ulogu i odgovarajuće mjesto. Tko misli da istodobno može biti na dva mjesta, neka izabere ulogu koja trenutačno najjače u njemu djeluje.

Voditelj svakoga pita za koju se je ulogu konačno odlučio. Tako svatko pozna svačiju ulogu. Voditelj na taj način sa svakim

stupa u kontakt. Prvi kontakt je važan za kasnije korake.

Razgovor

Nakon što svatko sazna svoju ulogu, voditelj se u tišini odlučuje s kime će započeti razgovor. Važno je računati "s napetošću" koja je moguća među sudionicima i njihovim ulogama. U razgovoru je važno nekoliko elemenata:

- *U razgovoru tragaj za onim što je za nekoga njegova istinska situacija.*

Razgovor bi trebao sudioniku pojasniti njegovu situaciju i izbor uloge. Valja biti oprezan i paziti da atmosfera za vrijeme razgovora ne bude prenapeta odnosno neobavezatna. Važno je da sudionik bude dirnut i da traži područje svoga iskustva. Tu pomažu voditeljeva pitanja koja su posve primjerena situaciji sudionika. Važna su pitanja: Tko si?, Koji su osjećaji prisutni?, Da li si se odlučio za ovu ulogu?, Kako vidiš druge?, Koja su tvoja pitanja?

- *U traganju za nečijim stanjem valja osjetiti na što ovaj trenutak netko želi ili ne želi odgovoriti.*

Iz evanđeoskog događaja i njegova djelovanja proizlazi poziv upućen čovjeku. Umjetnost je pronaći kako taj poziv izgleda u konkretnoj situaciji i koji je odgovor. Svatko je pozvan da bude ono što može biti i da to pokretom unutar prostora i očituje te tako omogućiti živo vjersko iskustvo.

- *Otvorenost onih koji direktno ne sudjeluju u razgovoru i njihova prijemljivost za ono što proizlazi iz razgovora.*

Među 15-20 sudionika više ima onih koji šute nego onih koji govore. Međutim praksa pokazuje da mnogi "šutljivci" rade vrlo intenzivno i budu jako uvučeni u aktualna događanja u grupi.

- *Spremnost, zbog nutarnjih događanja, nutarnje dirnutosti, stupiti u razgovor ili igru.*

Činjenica je da razgovor unutar bibliodrame ima duboko djelovanje. Vrijeme pos-

24 Ovaj raspored sam uzeo prema: ANDRIESEN, H./DERKSEN, N., *Lebendige Glaubensvermittlung im Bibliodrama*, Mainz 1989.

većeno jednom sudioniku djeluje egzemplarno na druge. Umjetnost je ne ići u razgovoru previše u širinu da se ne izgubi na dubini.

Scenske igre

Bibliodrama želi potaći proces otkrivanja samoga sebe, tko sam u svojim vjerskim odnosima, kako me drugi doživljavaju. Bibliodrama nam želi pomoći pronaći događanje koje je u nama ili u grupi i staviti nas u pokret.

Pauza

Nakon sat i pol rad se redovito prekida i napravi stanka. Stanka je sastavni dio ovakvog posla.

Zaključna razmjena iskustva

Razmjenom iskustva želi se postići više toga. Prije svega trebaju doći do riječi oni koji su najviše radili. Međutim, u ovoj fazi događanja, treba dati mogućnost i onima koji nisu radili, ali su bili intenzivno prisutni, da izreknu svoja iskustva.

Vrlo korisno može biti izricanje vlastitih iskustava. Tu spoznajemo i otkrivamo koliko smo različiti i koliko drugačije doživljavamo. U interesu je svakoga doživjeti iskustvo zajedništva. Ova razmjena nas može dovesti do nove svijesti o vjeri.

Vrednovanje - značenje ovoga iskustva

Vrijednost vrednovanja je u tome da svatko postane svjestan što se je i da li se je što dogodilo odnosno da svatko postane svjestan svojih vjerskih iskustava i da se s njima suoči.

Jedna od osnovnih namjera bibliodrame jest da svi sudionici budu u pokretu, u unutarnjem i vanjskom micanju. Istom kad djelujemo i kad smo u pokretu, pokaže se što u nama živi i što je u našoj svijesti djelatno.

ZAKLJUČAK

Nakon prikaza različitih psiholoških pristupa Svetom pismu i jednog načina konkretizacije, valja postaviti pitanje koje značenje ima biblijski lik, posebno Sveto pismo za moj i naš vjerski život. Pitanje zahtijeva da svi zajedno stupimo u dijalog, ali još prije toga: da poslušamo kako i kada odrasli, a posebno djeca, nanovo aktualiziraju i značenjem ispunjavaju biblijske tekstove. Jer ipak: "Čuti, suživjeti se nije samo zadaća psihologa nego i eminentna kršćanska krepost."²⁵

25 BUCHER, A. A., *Bibel-Psychologie*, Stuttgart 1992, str. 174; COHN, R. C., *Es geht ums Anteilnehmen...*, Herder 1989.